

Inspektion av anstalten Nyköping den 5 och 6 februari 2024

Om inspektionen: JO har vid en inspektion av anstalten Nyköping närmare undersökt anstaltens handläggning av ärenden om varning enligt fängelselagen. Protokollet innehåller iakttagelser och inhämtade uppgifter. Inspektionen är en del av en serie inspektioner med samma tema. JO återkommer med sina uttalanden vid ett senare tillfälle.

Inledning och syfte

På uppdrag av justitieombudsmannen Katarina Pålsson genomförde seniora rättssakkunniga Nathalie Stenmark den 5 och 6 februari 2024 en förannmäld inspektion av Kriminalvården, anstalten Nyköping. Vid inspektionen deltog även rättssakkunniga Sanna Ekman (protokollförare) och Sofia Selin.

Syftet med inspektionen var att undersöka anstaltens handläggning av ärenden om varning enligt fängelselagen (2010:610), FäL. JO har tidigare genomfört en inspektion av anstalten Norrtälje med samma tema, se protokollet i dnr 9177-2023.

Genomförande

JO hade före inspektionen begärt och granskat handlingar i 45 av anstaltens ärenden om varning enligt fängelselagen fördelade över augusti, september och oktober månad 2023. JO hade också tagit del av bl.a. en checklista för ankomstsamtal, viss skriftlig information som intagna ska få i samband med intagningen, anstaltens anvisningar för rapport och förhör samt internt informationsmaterial om handläggningen av varningsärenden.

Inspektionen inleddes med att JO:s medarbetade hade ett möte med kriminalvårdschefen AA samt kriminalvårdsinspektörerna BB, CC och DD. Vid det redogjorde Nathalie Stenmark för JO:s verksamhet och syftet med inspektionen. BB informerade kort om bl.a. anstaltens avdelningar och antalet intagna.

Samtal fördes med nio intagna och tretton anställda med befattning som kriminalvårdsinspektör, vakthavande befäl, klienthandläggare eller kriminalvårdare.

Vid ett avslutande digitalt möte den 26 februari 2024 fick anstaltsledningen möjlighet att kommentera de centrala iakttagelserna som JO:s medarbetare hade gjort under inspektionen. Vidare inhämtade JO viss ytterligare information och förtydliganden. Vid genomgången deltog, med undantag för Sofia Selin och DD, de som var med vid det inledande mötet. Närvarande var även kriminalvårdsinspektörerna EE och FF, klienthandläggaren GG samt seniora handläggaren HH.

Protokollets disposition

I det följande redovisas de viktigaste iakttagelserna och inhämtade uppgifterna. JO har beslutat att genomföra ytterligare en inspektion med samma tema och återkommer senare med sina uttalanden.

Iakttagelser och inhämtade uppgifter

Verksamhet m.m.

Anstalten tillhör verksamhetsområde Nyköping inom Region Mitt och ligger i utkanten av Nyköping. Den har 59 platser i säkerhetsklass 2. Dubbelbeläggning av celler förekommer.

Information till intagna och rutiner

Enligt anstaltens checklista för ankomstsamtal ska intagna informeras om – såvitt nu är aktuellt – bl.a. anstaltens regler och rutiner, sysselsättningsplikten, drogkontroll och konsekvenser vid vägran att lämna prov inom ramen för en sådan kontroll samt vad som gäller vid misskötsamhet och för uppskjutande av villkorlig frigivning.

Personalen förklarade att intagna ska få informationen vid ett ankomstsamtal som genomförs samma dag som inskrivningen eller senast dagen därpå. Samtalet sker utifrån checklistan med, som utgångspunkt, den kriminalvårdare som utsetts till den intagnes kontaktperson eller en koordinator. Intagna får även skriftlig information att förvara i cellen om regler och rutiner.

De flesta intagna som JO:s medarbetare talade med uppgav att de hade fått eller trodde att de fått information om vilka regler som gäller för verkställigheten. En intagen berättade att personalen inte hade lämnat någon sådan information till honom men att medintagna hade gjort det. En annan intagen sade att han hade fått viss information om anstaltens regler och rutiner men inte om misskötsamhet, varning och uppskjutande av villkorlig frigivning.

Kort om handläggningen av varningsärenden

Redogörelser om misstänkt misskötsamhet (s.k. rapporter) upprättas normalt av kriminalvårdare. Vakthavande befäl schemalägger vilka ur personalen som ska

genomföra förhör. Sådana hålls av olika personalkategorier beroende på vad saken gäller. Vid förhöret får den intagne ta del av redogörelsen och efteråt får han läsa förhørsanteckningarna. Klienthandläggare tar – ibland i samråd med kriminalvårdsinspektör – ställning till om ytterligare utredning behövs och föredrar ärendet för kriminalvårdsinspektör, som fattar beslut.

Anstalten har nyligen installerat övervakningskameror på avdelningarna. Om det bedöms nödvändigt att kontrollera en övervakningsfilm är det kriminalvårdschefen som beslutar om det.

Handläggningstid

Vid handlingsgranskningen inför inspektionen framkom att handläggningstiden i de flesta fall var relativt kort. Många ärenden avgjordes inom en vecka och några inom två. I tre fall uppgick handläggningstiden till 21 dagar.

Av anstaltens lokala anvisningar för rapport och förhör (nedan anstaltens anvisningar) framgår att varningsärenden ska handläggas skyndsamt, vilket personalen var medvetna om. De lämnade samstämmiga uppgifter om att en redogörelse ska upprättas i nära anslutning till händelsen – bl.a. för att redogöraren ska ha hela händelseförloppet i minnet – och att förhör ska hållas skyndsamt. En klienthandläggare berättade att varningsärenden brukar kunna prioriteras och att anstalten försöker handlägga dessa och fatta beslut så snabbt som möjligt.

Redogörelser om misstänkt misskötsamhet

Enligt anstaltens anvisningar ska en redogörelse upprättas innan arbetsdagens slut. Vid handlingsgranskningen framgick att det i regel hade gjorts. Två kriminalvårdare berättade att de hade fått beordrad övertid för att skriva rapporter.

I anvisningarna står också att personalen oberoende av varandra ska skriva varsin redogörelse om flera av dem närvarat vid en händelse. I de granskade ärenden fanns dock bara en redogörelse som angavs vara upprättad av en person, även när det framgick att flera tjänstemän varit med vid händelsen.

En klienthandläggare och en kriminalvårdsinspektör hade olika uppfattningar om huruvida all närvarande personal brukar skriva varsin rapport. Flera kriminalvårdare uppgav att det bara är en anställd som gör det i majoriteten av ärendena. Vissa berättade att de då låter övriga vid händelsen närvarande kollegor läsa redogörelsen för att få bekräftat att händelseförloppet beskrivits korrekt, medan andra sade att de inte gör det. Kriminalvårdsinspektören menade att det är viktigt att flera rapporterar för att saken ska få en allsidig belysning.

Vid den avslutande genomgången bekräftade anstaltsledningen att det ofta bara är en tjänsteman som upprättar redogörelse och att detta är ett utvecklingsområde.

Kriminalvårdarna beskrev att rapporterna ska vara så tydliga som möjligt och någon framhöll att det ska framgå när det som beskrivs är t.ex. en egenupplevd känsla. En kriminalvårdare tyckte att det är svårt att skriva redogörelser och några berättade att de hade fått återkoppling när deras rapporter ansetts bristfälliga. Enligt en kriminalvårdsinspektör och en klienthandläggare är rapporterna ofta tillräckligt detaljerade, ibland behövs dock ett förtydligande eller kompletterande uppgifter.

Några av de granskade redogörelserna innehöll inte en utförlig beskrivning av händelsen eller händelseförloppet. I en rapport om sysselsättningsvägran har redogörande tjänsteman hänvisat till egna iakttagelser och observationer av en svetslärare. Det framgår inte om redogöraren och svetsläraren är samma person. I ett annat ärende anges endast att ett par skor, som misstänks vara besudlade med cannabis, har visiterats ut från en intagens cell. Utifrån förhöret verkar det vara fråga om en dubbelbelagd cell. Vid handlingsgranskningen noterades emellertid att det inte framgår av redogörelsen var i cellen skorna påträffats. I en rapport om brott mot föreskrifter anges att en intagen, i samband med förhör i ett annat ärende, ”försökte ... påverka förhöret och styra vad ... [personalen, JO:s anm.] skulle göra samt i vilken ordning saker skulle ske. Han ställde t.ex. krav på att han skulle ha kopior på papper för att han skulle svara ... [personalen, JO:s anm.] på frågor”. Rapporten innehåller inte någon ytterligare beskrivning av hur den intagne försökt påverka och styra förhöret.

Vidare uppmärksammades en redogörelse om misstänkt våld och hot. I den anges att den intagne uttryckt hot och utdelat slag mot en medintagen i dennes bostadsrum vid en angiven tidpunkt, och att det finns ytterligare information om händelsen i tjänsteanteckningar som bedöms omfattas av sekretess. Varken av redogörelsen, förhöret eller beslutet framgår närmare vad det misstänka våldet eller hotet bestått i.

Enligt anstaltens anvisningar ska det av redogörelsen framgå vilka som närvarat vid en händelse. Personalen berättade att endast de intagna som varit involverade i det inträffade nämns i redogörelsen. Vid handlingsgranskningen noterades att annan närvarande personal än redogöraren ibland anges endast med initialer.

Anstaltsledningen var av uppfattningen att personalens fullständiga namn ska anges i redogörelsen.

Personal berättade att det varierar mellan kriminalvårdare vilka ageranden som rapporteras eftersom de kan ha olika tolerans för ett visst beteende eller ordval. En del var av uppfattningen att delar av personalgruppen och nyanställda tenderar att skriva redogörelser i stället för att prata med och vägleda de intagna. Några intagna menade att viss personal rapporterar mer än annan och att det överlag rapporteras för mycket. En intagen berättade att han valde att stanna i sin cell för att slippa bli rapporterad. En annan tyckte dock att det borde upprättas fler rapporter.

Förhör

Handlingsgranskningen visade att förhör med intagna överlag hölls i nära anslutning till upprättandet av redogörelserna. Vid samtliga förhör hade minst två tjänstemän deltagit. Inte i något fall hade dessa närvarat vid den rapporterade händelsen.

All personal som JO:s medarbetare talade med var av uppfattningen att åtminstone två anställda ska närvara vid förhör. Med ett undantag uppgav samtliga att de som rapporterat en händelse inte ska delta. En tjänsteman menade emellertid att redogöraren kan vara med vid förhöret i situationer där det finns ett särskilt förtroende mellan tjänstemannen och den intagne, under förutsättning att det rör sig om misskötsamhet av mindre allvarligt slag.

Anstaltsledningen berättade att ansvarig kriminalvårdsinspektör ofta påminner personalen om att de inte ska hålla förhör om de har rapporterat händelsen. Ledningen var dock av uppfattningen att den som upprättat en rapport efter ett positivt analysbesked kan närvara vid förhöret.

Förhör hålls normalt i ett kontaktmannarum. Flera ur personalen framhöll att de försöker uppmuntra intagna att delta i förhör för att de ska få möjlighet att lämna sin version av händelsen. En intagen som avböjer att delta i förhör får enligt personalen inte någon frist för att inkomma med uppgifter, vilket en intagen bekräftade. Anstaltsledningen uppgav emellertid att intagna ska få tre dagar på sig för detta.

Vid förhöret tillfrågas den intagne om han själv vill läsa redogörelsen eller få den uppläst för sig. Vissa kriminalvårdare beskrev hur de därefter brukar hålla ett samtal med den intagne om det som framgår av redogörelsen och avsluta med uppmaningar om att det inträffade ”inte var bra gjort” eller liknande. En i personalen påpekade dock att huvudsyftet med ett förhör inte är att tillrättavisa den intagne, men att det ibland faller sig naturligt att informera om varför det är viktigt att följa reglerna.

Vid handlingsgranskningen uppmärksammades ett ärende om olämpligt uppträdande där den intagne enligt förhørsprotokollet berättar att rapporterande tjänsteman knäppt handen mot honom ”som en hund”. Den uppgiften framgår inte av rapporten. Enligt förhørsanteckningarna förklarar förhørsledaren då vad som var syftet med kollegans agerande. Den intagne uppger därefter att han inte har en sådan personlighet och att de förolämpat honom, varefter förhørsledaren säger att de inte känner honom och inte kan veta att det är sådan han är. Vidare anges att förhørsledaren uttalar att de ska vara respektfulla mot varandra varefter den intagne svarar bl.a. att han bara sade att han behövde tolk och att de inte ska vara rasister.

Anstaltsledningen framhöll att förhöret är ett tillfälle för den intagne att lämna sin version av händelsen och att det inte bör förekomma att personalen förmanar den intagne eftersom saken fortfarande är under utredning.

En intagen upplevde att personalen inte hade lyssnat på honom i samband med förhör för att de redan hade bestämt sig. En annan uppfattade att personalen hade lyssnat på honom.

Viss personal ansåg att många förhör är bristfälliga och att det kan finnas anledning att ställa fler frågor även vid mindre allvarliga händelser.

Av anstaltens anvisningar framgår att det är förhørsledarens uppgift att vid behov anlita tolk. Många i personalen gav emellertid uttryck för att det är ett kollektivt ansvar för de tjänstemän som deltar vid förhöret. De flesta uppgav att rättstolk alltid ska väljas. Några menade dock att även personal kan tolka och en kriminalvårdare hade varit med om det. En annan anställd berättade att det förekommer att personal tolkar vid förhör som rör mindre allvarliga händelser.

Majoriteten av kriminalvårdarna uppgav att de skulle anteckna i förhørsprotokollet om tolk medverkat. Vid handlingsgranskningen noterades ett ärende med en sådan anteckning. Det framgick dock inte vilken typ av tolk som använts, språket eller tolkens namn.

Anstaltsledningen bekräftade att det förekommit att personal tolkat och uppgav att utgångspunkten är att rättstolk ska användas samt att det borde dokumenteras i ärendet vem som tolkat och på vilket sätt denne närvarat (t.ex. per telefon).

Enligt anstaltens anvisningar ska intagna som vill ha ett ombud närvarande vid förhör få viss tid, normalt fem arbetsdagar, på sig att ombesörja detta. Ombudet kan därefter närvara per telefon eller på plats i anstalten. Personalen hade kännedom om rutinen och berättade att frågan sällan uppstår.

Av anvisningarna framgår också att en intagen normalt ska få tre dagar på sig att yttra sig över förhørsprotokollet men att tiden kan variera beroende på ärendet svårighetsgrad. De granskade besluten innehöll en notering om att förhørsanteckningarna hade kommunicerats med den intagne. Det framgick däremot inte i något beslut eller förhørsprotokoll hur lång yttrandefristen hade varit. Enligt en anställd tillämpar anstalten inte någon bestämd tidsfrist. En annan uppgav att fristen är tre dagar, men att den inte dokumenteras.

Majoriteten av kriminalvårdarna berättade att de brukar läsa upp förhørsanteckningarna för den intagne innan de skrivs ut och därefter lämna över en utskrift för underrättelse. Om en intagen som inte delar cell vill ta del av förhørsprotokollet efter förhöret får han en kopia av det vid inläsningen i samband med dygnsvilan. En intagen som delar cell får läsa kopian i ett samtalsrum.

Vid handlingsgranskningen noterades ett ärende om olämpligt uppträdande med en total handläggningstid om två dagar, där anstalten beslutat att tilldela den intagne en varning dagen efter förhöret.

Enligt anstaltsledningen ska yttrandefristen som utgångspunkt vara tre dagar från det att den intagne får ta del av förhørsprotokollet och han ska informeras om fristen.

I ett av de granskade ärendena framgår att den intagne under förhöret bett om att få veta protokollsförarens namn, men nekats detta.

Anstaltsledningen uppgav att personalen är skyldiga att uppge sina för- och efternamn och att det inträffade sannolikt berott på ett enskilt misstag.

Övrig utredning i varningsärendena

I några av de granskade ärendena hade anstalten hämtat in kompletterande uppgifter efter förhöret med den intagne utan att det framgick att denne sedan fått ta del av den utredningen. Exempelvis hade anstalten i två ärenden gällande otillåtet innehav av medicin inhämtat uppgifter från bl.a. anstalts sjukvård om den intagne föreskrivits medicinen och om den var narkotikaklassad. I ett annat ärende hade en intagnes urinprov visat positivt på narkotika. Efter förhöret, där den intagne förnekade att han använt narkotika, inhämtade anstalten uppgift från sjukvården om att den intagne inte förskrivits någon medicin som kunde förklara analysresultatet. I samtliga fallen bedömdes misskötsamheten styrkt.

Enligt personal brukar intagna inte få ta del av kompletterande utredning efter förhör. En klienthandläggare tyckte dock att sådan borde kommuniceras med den intagne.

Anstaltsledningen anförde att det vid behov brukar hållas kompletterande förhör med intagna men att t.ex. uppgifter som inhämtas från sjukvården efter förhör inte alltid kommuniceras.

Vidare noterades ett ärende om innehav av otillåtet föremål (en misstänkt manipulerad nyckelring) där det i beslutet anges att föredragande klienthandläggare har granskat föremålet samma dag som beslutet meddelades. Anstalten fann det styrkt att den intagne manipulerat nyckelringen och tilldelade honom en varning. Av beslutet framgår inte om beslutsfattaren själv har undersökt nyckelringen.

En anställd menade att bedömningen i ärenden om otillåtet innehav blir svårare när den intagne delar cell eftersom det i sådana fall ibland inte går att reda ut vem som innehaft föremålet.

På fråga från JO:s medarbetare uppgav en anställd att hon förmodligen hade förhört en medintagen på begäran av en intagen som är misstänkt för misskötsamhet. Hon hade dock först stämt av frågan med huvudkontorets jurister. Generellt berättade flera ur personalen att de har för vana att vid behov stämma av frågor med t.ex. juristerna.

I anstalts anvisningar anges att det är av särskild vikt att utredningen hanteras skyndsamt om den intagne är placerad i avskildhet. Enligt personalen

dokumenteras det i regel inte i varningsärendet om en intagen placeras i avskildhet med anledning av misstänkt misskötsamhet. En anställd berättade dock att en sådan uppgift kan förekomma i redogörelsen för att belysa att det rör sig om en allvarlig incident. En annan menade att avskildheten saknar relevans i varningsärendet. Någon uppgav att dokumentation i varningsärendet kan vara av betydelse eftersom avskildheten kan innebära krav på ytterligare skyndsamhet.

Beslut om varning

Vid handlingsgranskningen framgick att intagna i regel underrättades om beslutet samma dag eller någon dag efter att det meddelats. I några fall hade underrättelsen dröjt fem till sex dagar.

Besluten hade, med något undantag, korrekta lagrums- och överklagande-hänvisningar, och i alla utom ett fanns en upplysning om att varningen kunde ligga till grund för beslut om uppskjutande av villkorlig frigivning.

När det gäller bemötandet av intagnas invändningar innehöll de egentliga beslutsmotiveringarna i många fall endast ett kort konstaterande om att den intagnes uppgifter inte förändrade eller påverkade bedömningen. Berörd personal uppgav att skälen inte brukar utvecklas mer än så.

I besluten stod ofta att den intagne tidigare hade rapporterats och, i förekommande fall, varnats för liknande misskötsamhet. Inte i något fall framgick det när den ägt rum. Informationen återgavs bl.a. i några ärenden om vägran att lämna urinprov. Personalen ansåg att upplysningen ska återges endast om den har betydelse för bedömningen i fråga, dvs. om det är det upprepade beteendet som leder till en varning. Om den nya misskötsamhetens art är tillräcklig för att varning ska meddelas ska uppgiften inte stå med. Anstaltsledningen menade dock att informationen ofta är relevant för att visa på att ett oönskat beteende upprepas. Enligt ledningen kan det vara bra om tidpunkten för den tidigare misskötsamheten framgår av beslutet.

Några intagna tyckte att det kan vara svårt att läsa och förstå besluten men berättade att de kan be personalen om hjälp med detta, vilket bekräftades av flera kriminalvårdare.

Vidare uppgav vissa intagna att de inte har begärt omprövning av beslut om varning eftersom kriminalvårdarnas ord alltid väger tyngre än deras. En intagen berättade att han avstått från det av rädsla för repressalier. En annan upplevde att hans ärende inte hade prövats objektivt. Vid granskning av besluten i de nyss nämnda intagnas ärenden noterades att anstalten inte närmare bemött deras invändningar i beslutsmotiveringarna.

Som framgår av avsnittet Redogörelser om misstänkt misskötsamhet uppmärksammades ett ärende om våld och hot mot medintagen där sekretess för uppgifter i utredningen ansågs gälla i förhållande till den intagne. I det fallet

innehöll varken redogörelsen, förhöret eller beslutet närmare information om vad påstått våld eller hot bestått i. Personalen berättade att redogörelsen i ett sådant fall ofta blir kortfattad och förhöret allmänt hållet, men att det av beslutet ska framgå vad som läggs den intagne till last. Ledningen förklarade att anstalten i en sådan situation försöker att beskriva händelsen så detaljerat som möjligt i beslutet utan att röja uppgifter som omfattas av sekretess.

Det framkom att den som upprättar en redogörelse om misstänkt misskötsamhet i ärendehanteringssystemet måste välja ”typ av misskötsamhet” i en rullista av alternativ. Efter förhöret kan valet inte ändras av anstalten. En anställd uttryckte att personalen kan bli bättre på att välja korrekt klassificering. Anstaltsledningen förklarade att ett förtydligande brukar skrivas i beslutet om en felaktig benämning har valts.

Protokollförare vid inspektionen var Sanna Ekman.

Protokollet har justerats den 12 mars 2024 av seniora rättssakkunniga Nathalie Stenmark.

Jag har tagit del av protokollet och kommer efter ytterligare en inspektion inom ramen för det aktuella temat att återkomma till vissa uppgifter som redovisats i detta protokoll, och i samband med det göra mina uttalanden.

2024-03-12

Katarina Pålsson